

Смовженко Тамара Степанівна – доктор економічних наук, професор, ректор Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ).

Стеблій Галина Ярославівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економічної теорії Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ).

УДК 657.6:34]:336.713

О. М. Долінська

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ

Проаналізовано нормативно-правове забезпечення внутрішнього аудиту в комерційних банках України. Визначено основні вимоги до реформування нормативно-правового забезпечення.

Ключові слова: *внутрішній аудит, нормативно-правове забезпечення, служба внутрішнього аудиту, система внутрішнього контролю, банківська система.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку економічних відносин в банківській системі України обов'язковим елементом практичної діяльності банків є наявність відповідних структур, які здійснюють контрольні процедури з метою підвищення ступеня надійності, достовірності та повноти економічної інформації, яка відображає їх загальний стан, тенденції у різноманітних формах звітності. Серед них особливе місце займає внутрішній аудит. Понад 15 років тому, розпочався процес запровадження внутрішнього аудиту в комерційних банках. Держава є основним регулятором правових відносин, що забезпечує ефективність економічної діяльності, контроль всіх процесів, які відбуваються на законодавчому рівні. Основою для здійснення внутрішнього аудиту є внутрішні документи, прийняті органами управління комерційного банку.

Посилення інтеграційних процесів, вхід іноземного капіталу та значні банкрутства в банківській системі вимагають зосередження служби внутрішнього аудиту, тобто з'являється необхідність у вдосконаленні та посиленні власної нормативно-правової бази, яка буде включати національні

© О. М. Долінська, 2014

особливості ведення бізнесу. Активна позиція служби внутрішнього аудиту комерційного банку пов'язана з прагненням до ефективної, прибуткової, безперервної діяльності та забезпечення добробут суспільства в цілому, які виступають останніми користувачами прийнятих рішень органами управління.

Метою дослідження є вивчення нормативно-правового забезпечення внутрішнього аудиту в комерційних банках України.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий внесок у дослідження нормативно-правового забезпечення здійснили такі вітчизняні вчені, як Н. І. Петренко, О. В. Філозоф, О. Р. Суха, Г. М. Давидов, О. А. Петрик та інші. Дослідники однозначні у своїх висновках, що діяльність внутрішнього аудиту у комерційних банках малозабезпечена як на законодавчому так і на внутрішньобанківському рівнях. Недосконалість нормативно-правової бази загострює проблематику організації внутрішнього аудиту в системі управління комерційним банком.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні сфера внутрішнього аудиту привертає все більшу увагу науковців і практиків, оскільки перебуває в у пошуку нових напрямів реалізації своїх цілей, які зможуть протидіяти багатьом ризикам у глобальній банківській сфері та економіці в цілому. Чинниками підвищення ролі, завдань внутрішнього аудиту в таких умовах є ось що:

По-перше, гучні банкрутства великих корпорацій та банків у США, Європі створили сумніви в ефективності внутрішнього аудиту. Недостатній рівень внутрішнього контролю за діями керівництва призвів до краху відомого англійського банку «Baring Bank».

По-друге, внутрішній аудит є одним із недорогих, доступних засобів, правильне використання якого може підвищити ефективність роботи будь-якого суб'єкта господарювання. Функціонування його відбувається на постійній основі на відміну від періодичного (як правило, раз в рік) здійснення зовнішнього аудиту.

По-третє, потенційні інвестори та кредитори звертають сьогодні увагу перш за все на наявність у компанії незалежного корпоративного управління, однією із невід'ємних ланок якого є домінуюче становище внутрішнього аудиту.

По-четверте, складна організаційна структура, значна чисельність філіалів, різноманітність видів діяльності, тісна співпраця (кооперування) та глобалізаційні процеси в сукупності зумовлюють необхідність розширення функцій внутрішнього аудиту, оскільки бухгалтерський облік та внутрішній контроль не справляються з таким розвитком процесів у банківській сфері.

Сфера внутрішнього аудиту почала розвиватись після світової економічної кризи 1932–1933 років, яка показала незахищеність акціонерів, клієнтів, вкладників від втрат, яких можна було уникнути. Крім того, після цієї

кризи формування економік багатьох країн відбувалось у формі інтернаціональних відносин (створювались крупні холдинги, корпорації, конгломерати в тому числі банківські, які мали свої філіали у багатьох країнах світу), що вимагало налагодження більш ефективної системи внутрішнього аудиту за їх господарсько-фінансовою діяльністю. З впровадженням в комерційних банках окремого структурного підрозділу внутрішнього аудиту з'являється необхідність у регулюванні правовідносин, що виникають в ході проведення його діяльності. Відсутнім на даний період часу залишилось питання трактування поняття внутрішнього аудиту та положень щодо його організації та проведення у комерційних банках.

Оскільки Національний банк України регулював та контролював найбільш важливі ділянки діяльності банків, то внутрішній аудит покликаний був обмежити ризики діяльності, оцінити методологічні та процедурні недоліки, які могли сприяти зловживанням працівниками банку або наражати банк на можливість застосування штрафних санкцій з сторони державних інституцій. Для цього першим кроком до побудови функціональної системи внутрішнього аудиту в системі управління комерційним банком було прийняття Постанови «Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України» (далі – Положення) від 20.03.1998 № 114 [2], яким Національний банк України зобов'язав створити служби внутрішнього аудиту та визначив розуміти під поняттям внутрішній аудит – незалежну експертну діяльність служби внутрішнього аудиту банку для перевірки й оцінки адекватності та ефективності системи внутрішнього контролю та якості виконання призначених обов'язків співробітниками банку. Зокрема, також було виділене в Положенні визначення внутрішній контроль в банку, що означає сукупність процедур, які забезпечують достовірність та повноту інформації, яка передається керівництву банку, дотримання внутрішніх і зовнішніх нормативних актів при здійсненні операцій банку, збереження активів банку і його клієнтів, оптимальне використання ресурсів банку, управління ризиками, забезпечення чіткого виконання розпоряджень органів управління банку в досягненні мети, яка поставлена в стратегічних та інших планах банку.

Отже, з огляду на наведене Положення можна зробити висновок, що внутрішній контроль та внутрішній аудит, поняття, які не можна ототожнювати, так як вони мають різний зміст та характер їх трактування. Внутрішній аудит є лише складовою внутрішнього контролю та проводиться задля мінімізації ризиків та забезпечення ефективної системи внутрішнього контролю. Натомість внутрішній контроль виконує сукупність процедур для ефективної діяльності комерційного банку та забезпечення досягнення поставленої мети органами управління банку шляхом розробки процедур для удосконалення проведення діяльності комерційним банком, передачі інформації органам

управління для розгляду та прийняття певних управлінських рішень, які б дали змогу ефективно та безперервно здійснювати діяльність.

Діяльність служби внутрішнього аудиту у банках відбувається на основі Положення про службу внутрішнього аудиту, стандартів та принципів внутрішнього аудиту, які розробляються кожним банком самостійно з дотриманням вимог Національного банку України та специфіки діяльності самого банку. Виділення внутрішнього аудиту як окремого структурного підрозділу банку відслідковується з прийняттям Закону України «Про банки і банківську діяльність» (далі – Закон), прийнятого 7 грудня 2000 року [1]. Основні вимоги до функціонування служби внутрішнього аудиту передбачені статтею 45 Закону. Так, служба внутрішнього аудиту є органом оперативного контролю Спостережної ради банку, підпорядковується, звітує та діє на підставі положення, затвердженого нею, що в сукупності і визначає організаційну незалежність від об'єкта перевірки, тобто інших керівних органів банку.

Служба внутрішнього аудиту не несе відповідальності та не має владних повноважень щодо операцій, за якими вона здійснює аудит. Працівники служби дають письмове зобов'язання про нерозголошення інформації щодо діяльності банку та збереження банківської таємниці відповідно до вимог глави 10 цього Закону. Для забезпечення належних умов перевірки зовнішніх аудиторів керівники банку зобов'язані відповідно до вимог законодавства України надати звіти про проведені перевірки в банку, зокрема і внутрішнього аудиту [1].

Отже, при розробці нормативно-правового регулювання необхідно визначити основні завдання та цілі, а також визначити яка інформація потрібна внутрішньому аудиту для проведення перевірки та яку інформацію бажають отримати органи управління в кінцевому результаті.

Чисельність служби внутрішнього аудиту банку має бути достатньою для ефективного досягнення цілей та завдань, поставлених перед цим підрозділом. Погодження кандидатури на посаду керівника служби внутрішнього аудиту банку здійснює Комісія Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків (далі – Комісія) або комісія при територіальному управлінні Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків (далі – комісія при територіальному управлінні) шляхом проведення співбесіди за умов, визначених Комісією [2].

Отже, Положення є нормативно-правовим актом прийнятим Національним банком України і визначає систему аудиторської діяльності в банках та регламентує порядок створення і організацію роботи служби внутрішнього аудиту в комерційних банках України. Внутрішній аудит створюється з метою оцінки та вдосконалення системи внутрішнього контролю банку. Дане Положення дало змогу не тільки розмежувати поняття внутрішнього аудиту

та контролю, а й зрозуміти права, обов'язки, завдання, функції та повноваження служби внутрішнього аудиту комерційного банку.

Стандарти діяльності внутрішнього аудиту запровадив Національний банк України, затвердивши постановою Правління № 358 від 20.07.1999 р. «Методичні вказівки щодо застосування стандартів внутрішнього аудиту в банках України» [3]. В основу складання стандартів Національний банк заклав Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту [4]. Методичні вказівки визначають застосування стандартів (критеріїв), якими необхідно керуватися службі внутрішнього аудиту банку при проведенні систематичних аудиторських перевірок, регулюють роботу служби внутрішнього аудиту щодо виконання покладених на неї функціональних обов'язків.

Діяльність служби внутрішнього аудиту регулюється такими вітчизняними стандартами: перший стандарт «Керівництво службою внутрішнього аудиту» описує вибір керівника служби внутрішнього аудиту, його відповідальність та повноваження. Керівник повинен виявити та оцінити ризики комерційного банку. Для перевірки внутрішньому аудиту необхідна інформація з різних джерел їх утворення. У другому стандарті – «Незалежність» зазначається, що внутрішній аудитор повинен бути незалежним, що дасть змогу робити правдиві, неупереджені та об'єктивні висновки, що необхідні для належного проведення аудиторської перевірки. Стандарт 3 «Професійна компетентність» говорить про те, що працівники системи внутрішнього аудиту повинні бути висококваліфікованими та компетентними у питаннях пов'язаних із діяльністю комерційного банку, щоб надати достовірні рекомендації щодо управління банком. Стандарт 4 – «Обсяг робіт» присвячений визначенню головних завдань, якими повинен керуватись внутрішній аудитор у своїй діяльності та загальне керівництво щодо обсягу робіт та напрямів діяльності банку, які підлягають аудиту. Стандарт 5 – «Планування і виконання аудиторської перевірки» визначає планування аудиту, перевірку та оцінку інформації, надання рекомендацій та контроль після перевірки. У стандарті 6 – «Складання аудиторського висновку» подано інформацію про вимоги до складання, опрацювання та затвердження аудиторського висновку [3].

Стандарт внутрішнього аудиту № 3 «Професійна компетентність» виокремлює важливість посади керівника служби внутрішнього аудиту банку. Так, кандидатура на цю посаду у зазначених банках погоджується з Комісією Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків шляхом проведення тестування та співбесіди.

На сьогодні лише окремі банки мають у власному штаті аудиторів, які мають міжнародний сертифікат «CIA» – сертифікований внутрішній аудитор. Зазначену сертифікацію здійснює Міжнародний інститут внутрішніх аудиторів. Сертифікат «CIA» є одним з найбільш цінних професійних сертифіка-

тів у світі (поряд із CPA, CMA, ACCA, CIMA). Враховуючи те, що в Україні є багато банків з іноземним капіталом та таких, що здійснюють діяльність на міжнародних ринках запропоновано розширити кваліфікацію та функціональні можливості внутрішніх аудиторів таких банків (для повної реалізації стандарту внутрішнього аудиту № 3 «Професійна компетентність») через підтвердження знань хоча б одного внутрішнього аудитора шляхом одержання кваліфікації міжнародного зразка.

У стандарті 6 – «Складання аудиторського висновку» доцільним є розгляд створення експертної комісії на яку були б покладені функції досліджувати висновки, погоджувати їх між сторонами його користування та врегульовувати суперечливі питання для досягнення «ідеального» висновку.

Якщо Національні стандарти внутрішнього аудиту регулюють основні вимоги до функціонування підрозділів внутрішнього аудиту в банках, то виконання професійних обов'язків самих аудиторів (етичних норм поведінки) та реалізації вимог Ключових принципів ефективного банківського нагляду розроблено «Кодекс професійної етики внутрішніх аудиторів банківських установ», який затверджений постановою Правління НБУ від 12.12.2003 р. № 50 [5].

Низка проблем, що виникає у внутрішнього аудиту, вимагає зміни законодавчих та нормативних вимог НБУ, а саме ось що.

1. Створення гармонізованого нормативно-правового поля, зокрема вдосконалення національних стандартів та приведення їх у відповідність із міжнародними. Дані зміни були б однозначними та зрозумілими для всіх хто задіяні в процесі проведенні аудиту та для користувачів інформації при використанні його результатів.

2. Започаткування обов'язкової сертифікації для внутрішніх аудиторів та підвищення кваліфікації, а також проходження курсів щодо навчання та ґрунтовних коментарів і пояснень з приводу прийнятого нормативно-правового регулювання. Національному банку необхідно запровадити вимогу наявності у власному штаті аудиторів, сертифікованих Міжнародним інститутом внутрішніх аудиторів, до банків, які ведуть діяльність на міжнародних ринках капіталів, що сприятиме підвищенню репутації вітчизняних банків, професійного рівня внутрішніх аудиторів.

Висновки. Проаналізувавши нормативно-правове забезпечення було виявлено, що воно не є досить розвинене, що в свою чергу гальмує розвиток внутрішніх розробок документів адаптованих до особливостей окремого комерційного банку. Визначено, що згідно законодавчої бази внутрішній аудит є лише складовою внутрішнього контролю та не являється тотожним поняттям. Національний банк розробив Положення, яке регламентує порядок створення і організацію роботи служби внутрішнього аудиту в комерційних

банках України, але це стало лише першим кроком до створення ефективності та стабільності внутрішнього аудиту, вдосконалення системи внутрішнього контролю банку.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 5-6. – Ст. 30, із змінами, внесеними згідно із Законами № 406-VII (406-18) від 04.07.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
2. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України» від 20.03.1998 № 114, із змінами, внесеними згідно з Постановою Національного банку № 110 (v0110500-99) від 15.03.99, № 494 (z1055-01) від 03.12.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0548500-98/conv/page>.
3. Постанова Правління Національного банку України від 20.07.1999 року № 358 «Про затвердження Методичних вказівок щодо застосування стандартів внутрішнього аудиту в банках України», із змінами, внесеними згідно з Постановою Національного банку № 50 (v0050500-03) від 12.02.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0358500-99>.
4. Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iaa.org.ua/ua/wp-content/uploads/2013/08/IPPF-2013-Ukrainian.pdf>.
5. Кодекс професійної етики внутрішніх аудиторів банківських установ: Затверджено постановою Правління НБУ від 12.12.2003 р. № 50 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/codex.pdf.

Долинская О. М.

Нормативно-правовая база организации внутреннего аудита в коммерческих банках

Проанализированно нормативно-правовое обеспечение внутреннего аудита в коммерческих банках Украины. Определены основные требования, по поводу реформирования нормативно-правовой базы.

Ключевые слова: *внутренний аудит, нормативно-правовое обеспечение, служба внутреннего аудита, система внутреннего контроля, банковская система.*

Dolinska O. M.

Legal and regulatory basis of organization of internal auditing in commercial banks.

Legal and regulatory providing of internal auditing in commercial banks of Ukraine is analyzed in this article. Defined the main requirements to the reformation of legal and regulatory basis.

Key words: *internal audit, legal and regulatory providing, service of internal audit, system of internal control, bank system.*

Долінська Оксана Михайлівна – аспірант Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ).